

Новица ВУЈОШЕВИЋ

МОРТАЛИТЕТ И УЗРОЦИ СМРТИ СТАНОВНИКА ЦРНЕ ГОРЕ У ГОДИНАМА ПОПИСА 1953. И 2003.

Увод

Популациона динамика се састоји од природног и миграторног кретања становништва. У природна кретања спадају рађање и умирање. На природно кретање становништва дјелује низ фактора. Морталитет (смртност, умирање, помор) је поред наталитета један од основних фактора.

Смрт је неминован догађај који за појединца, породицу и друштво има велики значај, посебно у односу кад се смрт догађа и код којих се особа и група становника најчешће догађа. Управо због тога кроз све вјекове смртност становништва била је одвајкада предмет дубоке заинтересованости појединца, породице и друштва.

Висина морталитета становништва условљена је у првом реду дјеловањем биолошких и социјално-економских фактора.

Разлике у умирању становништва у односу на пол, старост, занимање и друге социјално-економске карактеристике и узроке смрти су веома велике и узрочно сложене, јер на висину смртности не дјелују свуда једнаки или слични фактори.

На смањење смртности становништва утицале су мјере побољшања друштвено-економских и социјалних услова живота и рада становништва као и мјере свеобухватније и успјешније здравствене заштите становништва.

Смртност становништва опада у цијелом свијету. Смањење стопа смртности је веће за млађе него за старије особе. Прворазредни хумани циљ је даље смањење учесталости умирања становништва.

Ниске стопе смртности су један од индикатора социјално-економског развоја становништва неке земље.

Циљ рада

Циљ рада је да се истраживањем морталитета у годинама пописа становништва 1953. и 2003. добију одговори на питања: ко, када, гдје и од чега умире.

Циљ рада је да се утврди дистрибуција умирања становништва у терминима карактеристика пола, доба, брачног стања, народности, школске спреме, занимања и узрока смрти гдје је смрт наступила, ко је утврдио смрт, да ли је обољели лијечен прије смрти и ко је дао податке о узроку смрти.

Циљ рада је и да се прикажу фактори који су довели до промјена у узроцима смрти у педесетогодишњем раздобљу, као и да се добије увид у значај појединих болести и стања које доводе до смрти.

Извор података

Регистрација смрти је превасходно легални акт. Основни подаци за проучавање морталитета становништва добијају се из потврда о смрти и љекарског извјештаја о узроку смрти.

Посебно је значајно да се регистрацијом обухвати свака умрла особа.

Квалитет података о узроцима смрти зависи да ли се подаци заснивају на љекарском извјештају о узроку смрти или не. Подаци о узроку смрти могу се поуздано утврдити код становништва које има могућности да користи здравствену заштиту и које има развијени смисао о потреби коришћења здравствене заштите.

Класификација узрока смрти, у свијету и код нас, врши се према Међународној класификацији болести, повреда и узрока смрти.

Од 1950. до 1958. године користила се Југословенска класификација болести и узрока смрти, а од 1. јануара 1959. године у

нашој земљи је у употреби Међународна класификација болести, повреда и узрока смрти од 7. до закључно 10. ревизије.

Коришћени су подаци из демографске статистике, књига пописа становништва 1953. и подаци виталне статистике и пописа становништва у републици Црној Гори у 2003. години.

Морталитет и узроци смрти становништва Црне Горе ријетко су били предмет посебног истраживања, а сва до сада спроведена истраживања дотичу се дијелом морталитета становништва у односу на уобичајене демографске карактеристике или на умирање од појединих значајнијих болести.

Умрли у Црној Гори

Од 1950. до закључно 2003. године у републици Црној Гори умрло је 216082 лица, мушких 118883 или 51,78% и жена 104199 или 48,22%.

У овом периоду апсолутни број умрлих био је нижи у периоду од 1960. до 1979, а раније и касније број умрлих је већи (таб.1).

Табела 1.
Умрли у републици Црној Гори 1950-2003.

Период	Умрли у републици Црној Гори					
	Мушки		Женске		Укупно	
	Број	%	Број	%	Број	%
1950-1959.	19.586	49,49	19.992	50,51	39.578	100,00
1960-1969.	17.161	49,83	17.277	50,17	34.438	100,00
1970-1979.	17.794	51,78	16.569	48,22	34.363	100,00
1980-1989.	20.440	53,17	18.002	46,83	38.442	100,00
1990-1999.	25.526	54,08	21.675	45,92	47.201	100,00
2000-2003.	11.376	51,67	10.684	48,33	22.060	100,00
<i>Укупно</i>	<i>111.883</i>	<i>51,78</i>	<i>104.199</i>	<i>48,22</i>	<i>216.082</i>	<i>100,00</i>

Од 1970. године учешће жена у укупном броју умрлих је мање него мушкараца.

У периоду 1950-2003. године умрло је 24721 или 11,44% дјеце испод једне године старости. Учешће одојчади у сваком десетљећу се значајно смањивало (таб. 2).

Табела 2.

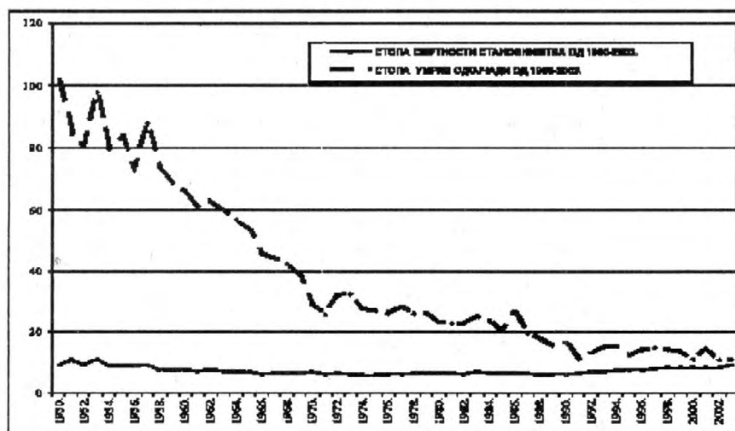
Укупан број умрлих и умрле одојчади у Црној Гори од 1950. до 2003.

Период	Умрли у Црној Гори				
	Укупно		Умрли од тога одојчад		% умрле одојчади од укупног броја умрлих
	Број	%	Број	%	
1950-1959.	39.578	18,32	11.116	44,97	28,08
1960-1969.	34.438	15,94	6.620	26,78	19,22
1970-1979.	34.363	15,9	3.018	12,21	8,78
1980-1989.	38.442	17,79	2.273	9,19	5,91
1990-1999.	47.201	21,84	1.278	5,17	2,71
2000-2003.	22.060	10,21	416	1,68	1,88
<i>Укупно</i>	<i>216.082</i>	<i>100,00</i>	<i>24.721</i>	<i>100,00</i>	<i>11,44</i>

Опште стопе смртности становништва Црне Горе се смањују од 1950. до 1992. године, а од тада до данас полагано расту. Највиша стопа опште смртности била је 11,3‰ у 1953, а најнижа 5,8 ‰ у 1974. и 1978. години. У 1992. години стопа опште смртности је 7,1‰, а у 2003. години 9,2‰. Најнижа стопа опште смртности је 1,95 пута мања од највише стопе (графикон 1).

Графикон 1.

Општа стопа смртности становништва и стопа смртности умрле одојчади у Црној Гори од 1950. до 2003. године

Стандардизоване стопе смртности становника Црне Горе у годинама пописа од 1953. до 2003. године су такође у значајном паду у односу на 1953. годину и за мушкарце и за жене (таб.3).

Табела 3.

Опште и стандардизоване стопе смртности (1:1000) у годинама пописа 1953-2003.

Стопе	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.
Опште						
Укупно	11,47	7,03	6,15	6,28	6,45	9,19
Мушки	11,68	7,31	6,39	6,80	7,46	9,57
Женске	11,28	6,76	5,92	5,76	5,60	8,92
Стандардизоване						
Укупно	10,12	6,33	5,84	6,34	6,75	9,62
Мушки	10,27	5,68	5,67	6,87	7,85	10,08
Женске	10,01	6,33	5,57	5,83	5,67	9,04

Од 1961. године стандардизоване стопе и опште стопе морталитета су више за мушкарце.

Опште демографске карактеристике становништва Црне Горе у 1953. и 2003. години

По попису становништва 1953. године у републици Црној Гори било је 419.873 становника, од којих мушких 20.1718 и женских 218.155.

По попису 2003. године било је 305.225 мушких и 314920 женских што укупно износи 620.145 становника.

У односу на 1953. број становника је повећан за 47,69%, мушких 51,31% и женских 44,35%.

У 1953. живорођено је 13.880, а у 2003. години 8.345 или мање 60,12%.

Смртност одојчади у 1953. била је 98,12 а у 2003. години 11,02‰.

Умрлих у 2003. години било је 5.704 или 27,46% више него у 1953. (таб.4).

Табела 4.

Неки демографски показатељи о становништву у Црној Гори
у годинама пописа 1953. и 2003.

1	Године пописа		
	1953.	2003.	
	2	3	3-2
<i>Број становника по попису (укупно)</i>	419.873	620.145	200.272
мушки	201.718	305.225	103.507
женске	218.155	314.920	96.765
<i>Новорођени (укупно)</i>	13.880	8.344	-5.536
мушки	7.257	4.349	-2.908
женске	6.623	3.995	-2.628
<i>Мршворођени (укупно)</i>	88	42	-46
мушки	46	25	-21
женске	42	17	-25
<i>Умрла одојчад (укупно)</i>	1.362	92	-1.270
мушки	709	50	-659
женске	653	42	-611
<i>Умрли укупно</i>	4.775	5.704	1.229
мушки	2.333	2.895	562
женске	2.442	2.809	367

У 1953. умрло је 2333 мушкарца или 48,86% и 2442 жене или 51,44%, док је у 2003. години умрло 2895 мушкараца или 50,75% и жена 2442 или 49,25%.

Број умрлих мушкараца на 100 жена био је у 1953. години 95,5 а у 2003. години 103,1.

У 1953. међу умрлима превалирају особе женског пола (51,40%), а у 2003. мушкарци (50,75%).

Витални индекс у 1953. износи 290,7 а у 2003. години 146,3 или скоро 2 пута мање (1,99 пута).

Природни прираштај 1953. био је 21,6‰, а у 2003. години свега 4,5‰.

Просјечне године старости становништва

У 2003. години у Црној Гори мушко становништво је просјечно старо 34,8 година, а женско 37,0. У градским насељима, мушко становништво је млађе за 0,8 година и женско за једну годину. У осталим насељима мушкарци су просјечно старији 2,6 година и жене 1,6.

По просјечним годинама старости становништво Црне Горе

је у стадијуму демографске старости (таб.5).

У 2003. години просјечна старост умрлих је знатно виша и износи 68,44 године, мушких 65,61 и женских 71,36 (таб. 5).

Табела 5.
Просјечна старост умрлих у Црној Гори у 2003. години

Просјечна старост по годинама						
	Живи			Умрли		
	Укупно	Град	Остала насеља	Укупно	Град	Остала насеља
Мушки	34,8	34,0	36,1	65,61	63,99	68,81
Женске	37,0	36,0	38,6	71,36	69,59	74,91
Укупно	35,9	35,0	37,3	68,44	66,76	71,79

У 2003. години просјечна старост умрлих у граду је нижа него у осталим насељима.

Морталитет према полу и добним групама

Упоредивањем броја умрлих и стопа морталитета према полу и добним групама у 1953. и 2003. години уочава се битно снижење стопа смртности по полу и добу код предшколске дјеце и омладине у 2003. години у узрасту од 0-24 године, нешто спорије снижење у узрасту од 25-44 године и релативно веће учешће умрлих у 2003. години (таб. 6, таб.7).

Табела 6.
Умрли по добним групама

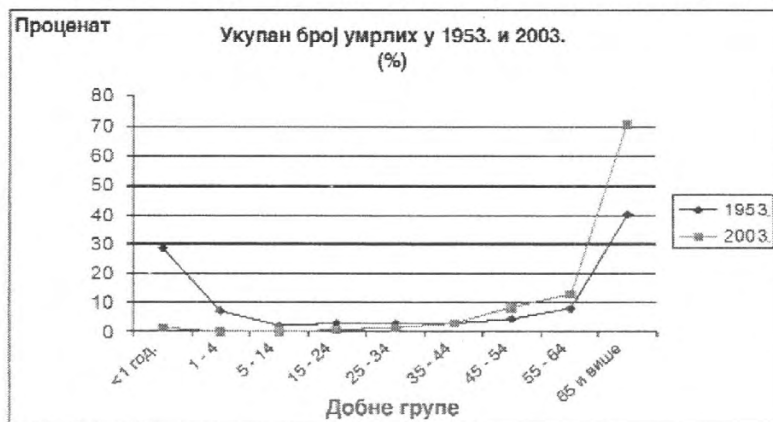
Добне групе	Укупан број умрлих					
	1953.			2003.		
	број	%	Кумулативни %	број	%	Кумулативни %
<1 год.	1362	28,52	28,52	92	1,61	1,61
1-4	348	7,29	35,81	9	0,16	1,77
5-14	105	2,20	38,01	10	0,18	1,95
15-24	149	3,12	41,13	54	0,95	2,90
25-34	139	2,91	44,04	85	1,49	4,39
35-44	147	3,08	47,12	183	3,21	7,60
45-54	228	4,77	51,89	485	8,50	16,10
55-64	382	8,00	59,89	755	13,23	29,33
65 и више	1915	40,19	100,00	4031	70,67	100,00
Укупно	4775	100,00	100,00	5704	100,00	100,00

Добне групе	Мушки (умрли)					
	1953.			2003.		
	број	%	Кумулативни %	број	%	Кумулативни %
<1 год.	709	30,39	30,39	50	1,73	1,73
1 - 4	185	7,93	38,32	6	0,21	1,94
5 - 14	60	2,57	40,89	4	0,14	2,08
15 - 24	81	3,47	44,36	33	1,14	3,22
25-34	55	2,36	46,72	56	1,93	5,15
35-44	69	2,96	49,68	127	4,39	9,54
45-54	124	5,31	55,90	309	10,67	20,21
55-64	199	8,53	63,52	480	16,58	36,79
65 и више	851	36,48	100,00	1.830	63,21	100,00
Укупно	2.333	100,00	100,00	2.895	100,00	100,00

Добне групе	Женске (умрле)					
	1953.			2003.		
	број	%	Кумулативни %	број	%	Кумулативни %
<1 год.	653	26,74	26,74	42	1,49	1,49
1-4	163	6,68	33,42	3	0,11	1,60
5-14	45	1,84	35,26	6	0,22	1,82
15-24	68	2,79	38,05	21	0,75	2,57
25-34	84	3,44	41,49	29	1,03	3,60
35-44	78	3,19	44,68	56	1,99	5,59
45-54	104	4,26	48,94	176	6,26	11,85
55-64	183	7,49	56,43	275	9,79	21,64
65 и више	1.064	43,57	100,00	2.201	78,36	100,00
Укупно	2.442	100,00	100,00	2.809	100,00	100,00

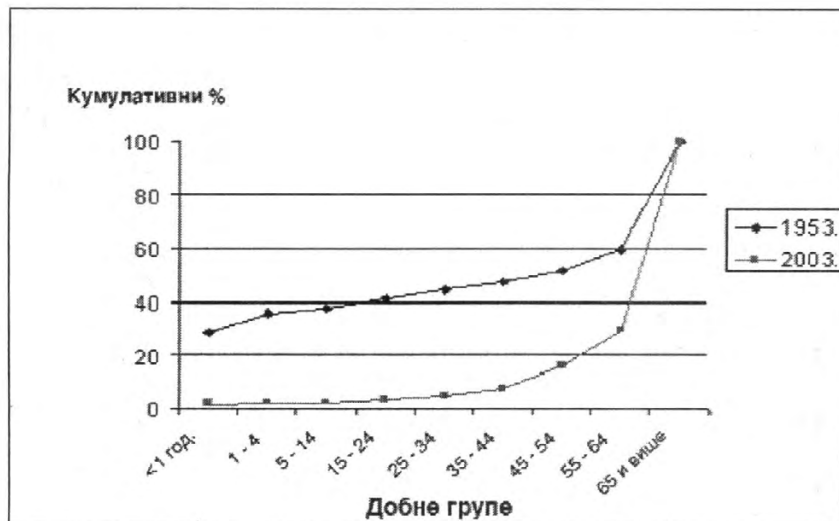
Графикон 2

Укупан број умрлих према добним групама у 1953. и 2003. години (%)

Графикон 3.

Укупан број умрлих према добним групама у 1953. и 2003. години
(кумулятивни %)

Са смањењем броја умрлих, односно морталитета одојчади, дјеце и омладине, настале су евидентне промјене не само у структури умрлих по узрасту већ и по узроцима смрти.

Удио умрлих у 1953. години од 0-24 године износи 41,13%, а у 2003. години се смањио на свега 2,90% или 14,18 пута, док је у узрасту од 25-44 године релативни удио у броју умрлих смањен за 1,27 пута у 2003. години (таб. 6 и граф.2,3).

Релативни удио умрлих у узрасту 45 и више година у 1953. години је 50,32%, а у 2003. години 90,46% или за 1,80 пута више него у 1953. години.

Релативни удио умрлих по полу и добним групама је сличан, с тим што је у 1953. години релативно учешће жена мање у узрасту од 0-24 године, а више од 45 и више година. Сличан релативни однос је у 2003. години (таб. 6).

Табела 7.

Број умрлих и стоје морталићетета (1:1000) по полу и добним групама у 1953. и 2003. години

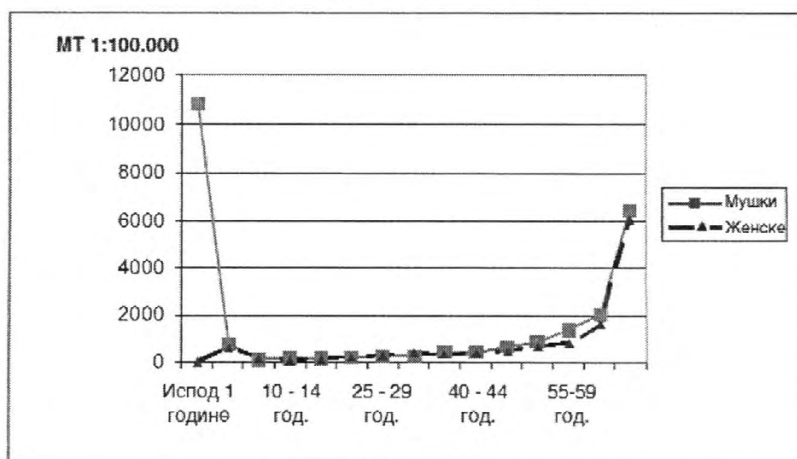
Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	1.362	108,8	709	108,2	653	109,3	92	11,96	50	12,61	42	11,27
1-4	348	7,43	185	7,69	163	5,66	9	0,28	6	0,36	3	0,19
5-14	105	1,17	60	1,31	45	1,03	10	0,11	4	0,09	6	0,14
15-24	149	1,71	81	1,86	68	1,56	54	0,55	33	0,65	21	0,44
25-34	139	2,69	55	2,34	84	2,99	85	0,99	56	1,3	29	0,66
35-44	147	3,74	69	4,06	78	3,5	183	2,13	127	2,96	56	1,3
45-54	228	8,25	124	7,56	104	5,63	485	5,71	309	7,28	176	4,13
55-64	382	14,23	199	17,11	183	12,03	755	13,17	480	18,06	275	8,94
65 и више	1.915	61,91	851	64,27	1.064	60,15	4.031	54,36	1.830	57,22	2.201	52,19
Укупно	4.775	11,37	2.333	11,19	2.442	11,19	5.704	9,19	2.895	9,57	2.809	8,92

МТ=Морталитет

За узраст од 0 до 24 године стопе морталитета су скоро десетороструко више у 1953. години у односу на стопе морталитета у 2003. години, а нарочито стопе морталитета од 0 до 4 године (таб. 7, граф. 4). Већ од 25 година и више стопа морталитета расту и изразито су високе у узрасту од 55 година старости и више (граф. 4, 5).

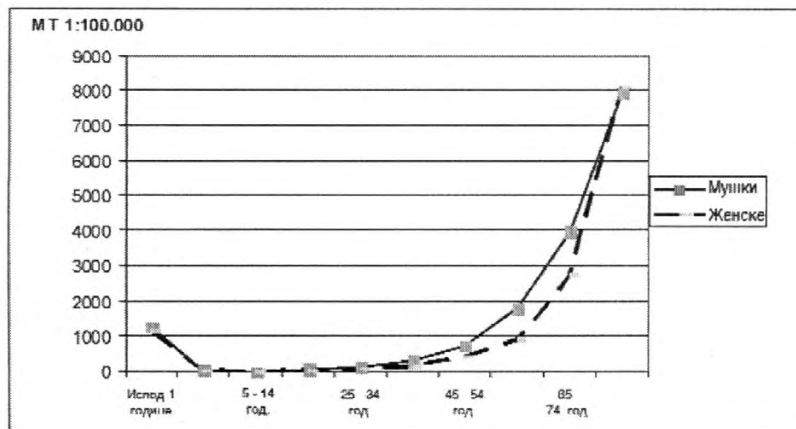
Графикон 4

Стоје морталићетета 1:100.000 сивановнићетета Црне Горе према полу и добним групама у 1953. години

Графикон 5.

Спољне морталитетне стање 1:100.000 становништва Црне Горе према полу и добним групама у 2003. години

Смањивањем броја пријевремених смрти у 2003. години и по-мак умирања становништва у старијим годинама представља остваривање циљева за додавање година животу.

Смртност одојчади

Под изразом одојче подразумевамо сву дјецу у првој години живота млађу од 365 дана, без обзира на врсту њихове исхране.

Смртност одојчади је један од најважнијих показатеља здравственог стања становништва и сматра се поузданим индикатором социјално-економског стања.

По усвојеним критеријумима Свјетске здравствене организације стопа смртности одојчади је ниска ако износи од 0-19 на 1000 живорођених, средња од 20-39, висока од 40-59 и врло висока од 60 и више умрлих на 1000 живорођених.

У земљама у којима живи око 85% свјетског становништва стопа смртности одојчади је изнад 20 на 1000 живорођених.

У Републици Црној Гори је од 1950. до закључно 2003. године умрло 24721 одојчади, од којих мушких 12736 или 51,52% и женске 11985 или 48,48% (таб.2, граф.1,4,5).

У посматраном периоду дошло је до енормног пада умирања одојчади тако да је оно у 2003. години мање за 13,18 пута у оно-

су на 1950. годину. И поред тако битног смањења умирања одојчади постоји могућност да се она смањи до 5-6 умрлих на 1000 живорођених.

Убрзани развој наше Републике последице 1950. године, уз истовремено подизање економског, културног и образовног нивоа становништва, боље здравствене заштите и исхране, нарочито трудница, породиља и живорођене дјеце у свим подручјима наше Републике довеле су до битног смањења стопа смртности одојчади.

У просјеку, гледајући по годинама, стопе умрле одојчади су више за женску одојчад од стопа умрле мушке одојчади.

У 1953. години умрло је 1.362 одојчади од 13.880 живорођених, док је у 2003. години од 8.344 живорођених умрло 92. Стопа морталитета одојчади у 1953. години износила је 98,13%, а у 2003. години 11,02%.

За боље разумијевање утицаја разних фактора на смртност одојчади од значаја је подиоба смртности одојчади по краћим временским периодима у првој години живота.

У 1953. години од 0 до 28 дана старости умрло је 28,71%, а у старости већој од једног мјесеца живота умрло је 71,29%. У 2003. години у првом мјесецу живота умрло је 70,65% новорођенчади (таб. 8).

Табела 8.

Умрла одојчад у Црној Гори у 1953. и 2003. години према старосни

Старост	1953.						2003.					
	Свега		Мушки		Женске		Свега		Мушки		Женске	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
0-28 дана	391	28,71	204	28,77	187	28,64	65	70,65	37	74,00	28	66,67
више од 1 мјесеца	971	71,29	505	71,23	466	71,36	27	29,35	13	26,00	14	33,33
Укупно	1362	100,0	709	100,0	653	100,0	92	100,0	50	100,0	42	100,0

Перинатални период је период од 28. недеље трудноће до 6 дана живота новорођенчета. Губитак плода и смрт новорођене дјеце у овом периоду зовемо перинаталном смртношћу. Овај

термин укључује у себи двије компоненте: мртворођеност и смртнорођене дјеце у првој недјељи живота.

Од 1950. до 2003. године у републици Црној Гори мртворође-но је 3122, од којих 1737 мушког пола и 1385 женског. У овом пе-риоду рађало се годишње око 60 мртворођене, од најмање реги-строваних 31 до највише 83 у 1954. години.

Регистровани број мртворођене дјеце полако и стално опада у нашој републици.

Од 0 до 6 дана живота новорођенчади у 1953. години умрло је 183 или 13,44% од укупног броја умрле одојчади, а у 2003. годи-ни 43 или 46,74%.

Умрли према брачном стању

Према брачном стању уочава се неједнако учестало умира-ње мушкараца и жена у браку, разведених мушкараца и жена, удоваца и удовица (таб.9).

Табела 9.

Умрли према брачном стању и мјесту насеља и мјесту сјановања у Црној Гори у 1953. и 2003. години

Брачно стање	1953.		2003.					
	Свега		Свега		Град		Остала насеља	
	Број - Свега	%	Број - Свега	%	Број - Свега	%	Број - Свега	%
Неожењен	1.152	24,13	282	4,94	196	5,16	86	4,51
Неудата	1.026	21,49	352	6,17	253	6,66	99	5,19
Ожењен	966	20,23	1.989	34,87	1.332	35,07	657	34,47
Удата	693	14,51	740	12,97	489	12,86	251	13,17
Удовац	203	4,25	419	7,35	259	6,82	160	8,4
Удовица	713	14,93	1.523	26,7	984	25,91	539	28,28
Разведен	3	0,07	77	1,35	52	1,37	25	1,31
Разведена	6	0,14	85	1,49	74	1,96	11	0,58
Непознат	9	0,21	128	2,25	81	2,13	47	2,46
Непозната	2	0,04	105	1,91	78	2,06	31	1,63
Укупно	4.773	100,00	5.700	100,00	3.798	100,00	1.906	100,00

У 1953. години због великог броја умрлих у млађим годинама превалирају међу умрлима неожењени и неудате (2188 умрлих или 46,09%), на ожењене и удате отпада 34,74%, удовице 14,93% и удовце 4,25%, а разведени и разведене учествују само са 0,25%.

Другачија су догађања у 2003. години, гдје ожењени и удате учествују са 47,84%, неожењени и неудате са 11,11%, удовице са 26,70%, удовци 7,35%, а порасло је учешће разведених са 2,84% у укупном броју умрлих. У Црној Гори удовице се након смрти мужа рјеђе одлучују за поновно ступање у брак, за разлику од мушкараца.

Умрли према групама занимања

Број и врста занимања умрлих свакако су различити у 1953. у односу на 2003. годину. Подаци из домена статистике радног састава становништва нијесу потпуно обрађени нити представљени да се из њих може анализирати диференцирана смртност према занимањима (таб.10).

Табела 10.

Умрли у Црној Гори према групама занимања у 1953. години

Група занимања	Умрли	
	број	%
Неквалификовани радници	345	7,23
Пољопривредници	3.269	68,46
Рудари	10	0,21
Индустријски и занатски радници	199	4,17
Саобраћајно особље	45	0,94
Трговинско особље	20	0,42
Особље заштите и услуга	63	1,32
Административно и руководеће особље	183	3,83
Стручњаци и умјетници	55	1,15
Лица са личним приходом	576	12,06
Непознато	10	0,21
<i>Укупно</i>	<i>4.775</i>	<i>100,00</i>

Од броја умрлих 1953. на пољопривредне раднике отпада 68,46%, на лица са личним приходом 12,06%, неквалификоване раднике 7,23%, затим на индустријске и занатске раднике 4,17%, а на умрле свих других група занимања отпада 8,08% (таб.10).

Умрли према школској спреми

Образовна структура становништва је другачија у 2003. години у односу на 1953. годину.

У посљератном развоју, нарочито од шездесетих година остварен је експанзивни развој образовања. Поред писмености значајан је ниво школске спреме становништва јер је он индикатор опште образованости и културе, квалификованости радне снаге и један од битних предуслова за коришћење и остваривање здравствене заштите.

С обзиром да немамо ваљане податке у односу на ризичну популацију, дајемо релативно учешће умрлих према полу и школској спреми (таб. 11).

Табела 11.

Умрли према полу и школској спреми у Црној Гори у 2003. години

Спрема	СВЕГА		МУШКИ		ЖЕНСКЕ	
	Број	%	Број	%	Број	%
без школе	564	9,88	140	4,84	424	15,09
1-3 разреда ОШ	369	6,46	113	3,90	256	9,11
4-7 разреда ОШ	359	6,29	153	5,28	206	7,33
Основна школа	1.460	25,57	626	21,62	834	29,69
Средња школа	1.846	32,33	1.270	43,87	576	20,51
Виша школа	88	1,54	72	2,49	11	0,39
Висока школа	88	1,54	75	2,59	13	0,46
Непознато	935	16,38	446	15,41	489	17,41
<i>Укупно</i>	<i>5.709</i>	<i>100,00</i>	<i>2.895</i>	<i>100,00</i>	<i>2.809</i>	<i>100,00</i>

Умрлих мушкараца има више у групи средњег, вишег и високошколског образовања, а умрле жене су учесталије у категоријама без школе, 1 до 7 разреда основне школе, као и завршене основне школе.

Умрли према националној припадности

Подаци о умрлима према националној припадности тешко су упоредиви због недостатка поузданих података о броју, полу, годинама старости као и честих промјена назива националности у пописима становништва. Тако прикупљени подаци и добијени односи једва да имају оријентациони значај (таб.12).

Табела 12.

Становништво и умрли у Црној Гори према националној припадности у годинама пописа 1953. и 2003. године

Националност	Становниш. Попис 1953.		Умрли 1953.			Становниш. Попис 2003.		Умрли 2003.		
	број	%	број	%	Мт 1:1000	број	%	број	%	Мт 1:1000
Црногорци	363.686	86,62	4.211	88,19	11,58	267.669	43,16	3.770	66,09	14,08
Срби	13.864	3,30	122	2,55	8,80	198.414	31,99	495	8,68	2,49
Хрвати	9.814	2,34	107	2,24	10,90	6.811	1,10	10	0,18	1,47
Југословени	23.460	5,59	5	0,11	0,21	1.860	0,30	123	2,16	66,12
Муслимани Бошњаци	-	-	-	-	-	72.809	11,74	449	7,87	6,17
Албанци	6.424	1,53	291	6,09	45,30	31.163	5,03	226	3,96	7,25
Остали	2.625	0,62	39	0,82	14,86	41.419	6,68	631	11,06	15,23
Укупно	419.873	100,00	4.775	100,00	11,37	620.145	100,00	5.704	100,00	9,20

УЗРОЦИ СМРТИ

Свјетска здравствена организација, на својој двадесетој скупштини 1967. године, дефинисала је узроке смрти као “све оне болести, болесна стања или повреде које су до смрти довеле или су јој допринијеле као и околности несрећног случаја или насиља због којих су такве повреде настале”. Уз то је договорено да се узрок смрти за основно табелирање одреди као основни узрок смрти.

Свјетска здравствена организација је дефинисала основни узрок смрти као: “а) обољење или повреда која је отпочела низ болесних стања која су директно довела до смрти или б) околности несрећног случаја или насиља који су проузроковали

смртну повреду”.

Свјетска здравствена организација је препоручила образац љекарског извјештаја о узроку смрти.

У нашој републици законска је обавеза да се за свако умрло лице попуни извјештај о узроку смрти.

За разлику од болести, смртни исход је законски, временски и просторно прецизно дефинисан као и обавеза неодложне пријаве смрти.

Оно што представља проблем у регистрацији смрти је квалитет и опсег потребних података за анализирање карактеристика умирања становника. На регистрацију узрока смрти гледа се као на неки арбитарни концепт јер се свака смрт приписује једном основном узроку смрти. Квалитет података зависи од љекара који су једино овлашћени да упишу дијагнозу болести, стања или повреда која су довела до смрти.

По подацима Свјетске здравствене организације поузданих и ваљаних података о узроцима смрти имамо за умрло становништво у развијеним земљама Европе, Сјеверне Америке, Аустралије и Јапана, у којима живи око 25% свјетског становништва.

У републици Црној Гори са расположивим подацима немогуће је дати поуздане, ваљане и репрезентативне закључке о узроцима смрти становника с обзиром на високи удио симптома, недовољно дефинисаних стања и сенилности у узроцима смрти становника.

У Црној Гори у 2003. години битно су побољшани услови за квалитетнију здравствену заштиту и дијагностику болести у односу на 1953. годину. Примјера ради, у 1953. години од 4775 умрлих лијечено је прије смрти свега 37,05%, а у 2003. години лијечено је прије смрти 84,10% или 2,71 пута више (таб. 13, таб. 14).

Табела 13.

Умрли у Црној Гори у 1953. години према лијечењу, мјесту смрти и давању података о узроку смрти

Имао љекарску помоћ прије смрти:		
	број	%
да	1.769	37,05
не	3.006	62,95
<i>Укупно</i>	<i>4.775</i>	<i>100,00</i>

Мјесто смрти		
	број	%
У здравственој установи	689	14,43
На другом мјесту	4.086	85,57
<i>Укупно</i>	<i>4.775</i>	<i>100,00</i>

Узрок смрти утврдио		
	број	%
Љекар који је лијечио	1.183	24,77
Љекар мртвозорац	76	1,59
<i>Укупно</i>	<i>3.516</i>	<i>73,63</i>

Табела 14.

Умрли у Црној Гори у 2003. години према лијечењу, мјесту смрти и даваоцу података о узроку смрти

Умрли према лијечењу	Умрли у 2003. години					
	Свега		Мушки		Женске	
	број	%	број	%	број	%
Лијечени	4.797	84,10	2.437	84,18	2.360	84,02
Нијесу лијечени	907	15,90	458	15,82	449	15,98
<i>Укупно</i>	<i>5.704</i>	<i>100,00</i>	<i>2.895</i>	<i>100,00</i>	<i>2.809</i>	<i>100,00</i>

Мјесто смрти	Умрли у 2003. години					
	Свега		Мушки		Женске	
	број	%	број	%	број	%
Здравствена установа	2.879	50,47	1.511	52,19	1.368	48,70
У стану или другом мјесту <i>љекар</i>	2.211	38,76	1.082	37,37	1.129	40,19
<i>друџи</i>	614		302	10,43	312	11,11
<i>Укупно</i>	<i>5.704</i>	<i>100,00</i>	<i>2.895</i>	<i>100,00</i>	<i>2.809</i>	<i>100,00</i>

Податке дао	Умрли у 2003. години					
	Свега		Мушки		Женске	
	број	%	број	%	број	%
Љекар	4.599	80,63	2.346	81,04	2.253	80,21
Љекар обдуцент	80	1,40	41	1,42	39	1,39
Љекар прегледач мртваца	411	7,21	206	7,12	205	7,30
друго лице	614	10,76	302	10,43	312	11,11
<i>Укупно</i>	<i>5.704</i>	<i>100,00</i>	<i>2.895</i>	<i>100,00</i>	<i>2.809</i>	<i>100,00</i>

У односу на даваоце података о узроку смрти у 1953. години узроке смрти код 27,78% умрлих дао је љекар који је лијечио обољелог прије смрти, љекар мртвозорац за 1,59%, док су остали дали податке за 3.516 умрлих или 73,63% (таб.13).

У 2003. години дао је податке о узроку смрти љекар за 80,63% умрлих, љекар обдуцент за 1,40%, љекар прегледач мртваца за 7,21%, док су друга лица дали податке за 614 умрлих или 10,76% (таб.14).

Подаци о мјесту умирања битно су различити. У 1953. години у здравственој установи умрло је 14,34% од укупног броја умрлих, а на другом мјесту 85,57%, док је у 2003. години умрло у здравственој установи 50,47%, у кући под третманом љекара 38,76% (таб.13,14).

У протеклом периоду све је више поклањана пажња за рађање дјеце уз стручну помоћ.

У 2003. години рођено је уз стручну помоћ 99,7%, а у здравственој установи 99,4%.

Узроци смрти становника Црне Горе према групама болести у 1953. и 2003. години

Узроци смрти могу бити везани за узраст и то углавном дјечји, средњих година, старијих година, али узроци смрти могу бити без јасне разлике у односу на старост.

Неки узроци смрти искључиво су узроци за смрт мушкараца или су учесталији код мушког пола, мада има и оних који су узрок смрти лица женског пола или су фреквентнији од лица женског пола, а има и оних узрока смрти који нијесу везани за пол.

Утврђивање узрока смрти према полу и узрасту у 1953. и 2003. години добијамо увид у изузетне промјене у структури узрока смрти које су се десиле у тих 50 година (таб. 15, 16, 17).

Табела 15.

Умрли у Црној Гори према групама узрока смрти у 1953. години

Групе узрока смрти		Умрли у 1953. години		
		број	%	МТ 1:100.000
1	Недовољно дефинисана стања и сенилност	1.173	24,57	279,3
2	Болести респираторног система	892	18,68	212,45
3	Обољења новорођенчета и одојчета	671	14,05	159,81
4	Нереуматичка обољења срца и обољења васкуларног система	330	6,91	78,60
5	Болести органа за варење	281	5,88	66,93
6	Групе инфективних болести	268	5,61	63,83
7	Несрећни случајеви, тровања и насиља	244	5,11	58,11
8	Нервна обољења, психички и психоневротични поремећаји и поремећаји личности	215	4,50	51,21
9	Неоплазме	148	3,10	35,25
10	Алергичке болести	141	2,95	33,58
11	Туберкулоза	127	2,66	30,25
12	Поремећаји метаболизма и авитаминозе	49	1,03	11,67
13	Компликација трудноће, порођаја и бабиња	37	0,77	8,81
14	Остало	199	4,17	47,39
Укупно		4.775	100,00	1137,25

Табела 16.

Број умрлих и стоје морталијетета (1:100.000) становника у Црној Гори према полу и узроку смрти у 1953. години (дејална листа)

Узроци смрти		Свега		Мушки		Женске	
		Број	МТ 1:100.000	Број	МТ 1:100.000	Број	МТ 1:100.000
1	Туберкулоза	127	30,24	73	36,19	54	24,75
2	Венеричке болести	3	0,72	2	0,99	1	0,46
3	Друге инфективне и паразитарне болести	268	63,82	135	66,92	133	60,09
4	Неоплазме	148	32,25	70	34,70	78	35,75
5	Алергичке болести	141	33,58	90	44,62	51	23,37
6	Болести ендокрилних жлијезда	1	0,24	1	0,49		
7	Поремећаји метаболизма и авитаминозе	49	11,67	26	12,89	23	10,54
8	Болести крви и крвотворних органа	8	1,90	2	0,99	6	2,75
9	Нервна обољења, психички и психоневротични поремећаји	215	51,21	97	48,08	118	54,08
10	Болести чула	2	0,47	1	0,49	1	0,48
11	Акутна реуматска обољења срца						
12	Хронична реуматска обољења срца	51	12,15	24	11,89	27	12,38
13	Нереуматична обољења срца и обољења васкуларног система	330	78,6	139	68,91	191	87,55
14	Болести респираторног система	894	212,44	419	207,71	475	217,73
15	Обољења уста и зуба	1	0,24			1	0,46
16	Болести органа за варење	281	66,92	155	76,84	126	57,35
17	Обољења уrogenиталних органа	69	16,43	40	19,83	29	13,29

18	Обољења женских полних органа						
19	Компликација трудноће, порођаја и бабиња	37	8,81			37	76,96
20	Обољења коже и поткожног ткива						
21	Обољење костију и органа за кретање	28	6,67	13	6,44	15	6,88
22	Урођене малформације	10	2,38	4	1,98	6	2,75
23	Обољења новорођенчеда и дојенчеда	671	159,81	347	172,02	324	148,52
24	Симптоми и недовољно дефинисања стања и сенилност	1173	279,37	512	253,82	661	302,99
25	Несрећни случајеви тровања и насиља	244	58,11	164	81,3	80	36,67
26	Непознато	26	6.19	19	9,41	7	3,21
<i>Укупно</i>		<i>4.777</i>	<i>1137,25</i>	<i>2.333</i>	<i>1156,5</i>	<i>2.444</i>	<i>1119,38</i>

Табела 17.

Број умрлих и сивоје морталитетна (1:100.000) стањевника у Црној Гори према полу и узроку смрти у 2003. години

Узроци смрти		У м р л и								
		Свега			Мушки			Женске		
		Број	%	МТ 1:100.000	Број	%	МТ 1:100.000	Број	%	МТ 1:100.000
1	Болести система крвотока (100-199)	2873	50,37	463,28	1354	46,77	443,61	1519	54,08	482,34
2	Тумори (С00-Д48)	967	16,95	155,93	593	20,48	194,28	374	13,31	118,76
3	Симптоми, знаци и ненормални клинички и лабораторијски налази, неклассификовани на другом мјесту (R00-R99)	837	14,67	134,96	379	13,09	124,17	458	16,30	145,43

4	Болести органа за дисање (J00-J98)	233	4,08	37,57	161	5,56	52,74	72	2,56	22,86
5	Повреде, тровања и посљедице дјеловања спољних фактора (S00-T98)	274	4,80	44,18	142	4,91	46,52	132	4,70	41,91
6	Болести органа за варење (K00-K93)	138	2,42	22,25	78	2,69	25,55	60	2,14	19,05
7	Болести жлијезда са унутрашњим лучењем, исхране и метаболизма (E00-E88)	131	2,30	21,13	56	1,93	18,35	75	2,67	23,81
8	Нека стања настала у перинаталном периоду (P00-P96)	61	1,07	9,84	31	1,07	10,15	30	1,07	9,52
9	Болести мокраћно-полног система (N00-N98)	85	1,49	13,70	46	1,59	15,07	39	1,39	12,38
10	Болести нервног система (G00-G99)	23	0,40	3,71	13	0,45	4,26	10	0,36	3,17
11	Остало	82	1,44	13,22	42	1,45	13,76	40	1,42	12,70
Укупно		5.704	100,0	919,78	2.895	100,0	948,48	2.809	100,0	892,07

У републици Црној Гори међу познатим узроцима смрти становника у 1953. години водеће мјесто заузимају болести респираторног система, а затим слиједи обољења новорођенчета и одојчета (14,05%), нереуматична обољења срца и обољења васкуларног система (6,91%), болести органа за варење (5,88%),

инфективне болести без туберкулозе (5,61%), несрећни случајеви, тровање и насиља (5,11%), нервна обољења, психички и психонеуротични поремећаји и поремећаји личности (4,50%), неоплазме (3,10%), алергичне болести (2,59%), туберкулоза (2,66%) и компликације трудноће, порођаји и бабиња (0,78%) (таб.15,16).

Симптоми, недовољно дефинисана стања и сенилност у узроцима смрти учествују са 24,57%, то јест свако четврто лице је умрло без ваљано утврђеног узрока смрти.

У структури узрока смрти овако ранжираних стопе морталитета 1:100.000 указују на разлике умирања по полу у односу на утврђене узроке смрти. Стопе морталитета крећу се у распону од 0,24 до 212,45 (таб.15).

Стопе диференциране смртности у 1953. години више су код умрлих мушког пола од следећих узрока смрти: туберкулозе, венеричних болести, алергичких болести, болести органа за варење, обољења урогениталних органа, обољења новорођенчета и одојчета, несрећних случајева, тровања и насиља, а незнатно више стопе умирања су због инфективних и паразитарних болести, поремећаји метаболизма и авитаминоза (таб.16).

Особе женског пола имају више стопе узрока смрти од болести крви и крвотворних органа, нервних обољења, психичких и психонеуротичних поремећаја и поремећаја личности, урођених малформација и симптома, недовољно дефинисаних стања и сенилности, а незнатно више од малигних неоплазми, нерееуматичних обољења срца и обољења васкуларног система, обољења костију и органа за кретање.

У 2003. години од водећих познатих узрока смрти становника на првом мјесту су болести система крвотока (50,37%), тумори (16,95%), болести органа за дисање (4,08%), затим повреде, тровања и последице дјеловања спољних фактора (4,80%), болести органа за варење (2,42%), болести жлијезда са унутрашњим лијечењем (2,30%), нека стања настала у перинаталном периоду (1,07%), болести мокраћно - полног система (1,49%) и болести нервног система (0,40%) (таб. 17).

Симптоми, знаци и ненормални клинички и лабораторијски налази, неklasификовани на другом мјесту заузимају високо мјесто (14,67%) у љествици узрока смрти - тако да скоро сваки седми умрли води се под тим узроком смрти. Иако је у 2003. години побољшана регистрација узрока смрти, она је и даље испод

објективних кадровских и дијагностичких могућности, као и достигнутог обухвата лијечењем обољелих прије смрти (таб.14).

Лица мушкога пола имају више стопе умирања од: неоплазми, болести органа за дисање, повреда, тровања и последица дјеловања спољних фактора, болести органа за варење, а незнатно више стопе умирања од болести мокраћнополног система и болести нервног система (таб.18).

Табела 18.
Морталитет (1:100.000) по групама болести у Црној Гори
у 1953. и 2003. години

Узроци смрти		Морталитет 1:100.000	
		1953.	2003.
1	Туберкулоза	30,24	0,80
2	Друге инфективне и паразитарне болести	63,82	2,10
3	Неоплазме	32,35	155,93
4	Поремећаји метаболизма и авитаминозе	11,67	21,13
5	Нервна обољења, психички и психонеуротични поремећаји и поремећаји личности	51,21	3,71
6	Хронична и реуматичка обољења срца и васкуларног система	90,74	463,28
7	Болести респираторног система	212,44	37,57
8	Болести органа за варење	159,81	14,83
9	Несрећни случајеви, тровања и насиља	58,11	44,18
10	Симптоми и недовољно дефинисана стања	279,37	134,96

Умрла лица женског пола имају више стопе умирања од болести система крвотока, симптома знака и ненормалних клиничких и лабораторијских налаза неklasификованих на другом мјесту и болести жлијезда са унутрашњим лучењем, исхране и метаболизма, а незнатно више од неких стања насталих у перинаталном периоду.

У педесетогодишњем раздобљу од 1953. до 2003. године десиле су се велике промјене у висини стопа морталитета од болести, стања и повреда које су основни узрок смрти.

У 2003. години, у односу на 1953. годину стопе морталитета су ниже за: туберкулозу 57,80 пута, друге инфективне и парази-

тарне болести 30,39 пута, нервна обољења, психички и психоневротичних поремећаја и поремећаја личности 13,80 пута, обољења новорођенчета и одојчета 10,78 пута, болести респираторног система 5,66 пута, болести органа за варење 3,01 пута, симптома и недовољно дефинисаних стања 2,07 пута и за несрећне случајеве, тровање и насиља 1,32 пута (таб.18).

У 2003. години стопе морталитета су више за болести система крвотока за 4,81 пута, неоплазми 4,82 пута и поремећаја жлијезда са унутрашњим лучењем, метаболизма и авитаминоза за 1,81 пута (таб.18).

Морталитет становника Црне Горе према појединим узроцима смрти

У раздобљу од 1953. до 2003. године радикално се промијенила структура смртности становника Црне Горе према узроцима смрти. Таква промјена у структури узрока смрти довела је до промјена у здравственом стању као и до промјена значаја појединих болести у узроцима смрти.

1. Инфективне и паразитарне болести

Инфективне и паразитарне болести су изгубиле значај у односу на број и структуру у узроцима смрти становништва (таб.19).

Табела 19.

Број умрлих и стоје морталитета (1:100.000) од инфективних и паразитарних болести у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	131	1046,4	72	1099,5	59	988,2	2	26,01	2	-	-	-
1-4	75	160,06	36	149,78	39	135,4	1	3,12	1	-	-	-
5-14	18	20,05	6	13,07	12	27,30	-	-	-	-	-	-
15-24	11	12,61	5	11,48	6	13,73	-	-	-	-	-	-
25-34	5	9,00	-	-	5	17,84	1	1,16	1	-	-	-
35-44	5	5,50	3	17,68	2	8,97	1	1,17	1	-	-	-
45-54	4	11,47	4	24,39	-	-	2	2,36	1	-	1	-
55-64	7	26,08	2	17,20	5	32,87	1	1,75	1	-	-	-
65 и више	12	38,80	7	52,87	5	28,27	5	6,74	4	-	1	-
Укупно	268	63,83	135	66,93	133	60,97	13	2,10	11	3,60	2	0,64

У 1953. години од заразних и паразитарних болести умрло је 268 лица, а у 2003. години 13 лица или 20,61 пута мање, а стопа морталитета је пала 30,40 пута. У тој години заразне и паразитарне болести учествују са 5,61% у укупном броју умрлих, док је њихово учешће у 2003. години смањено на свега 0,23%.

Скоро подједнаки број лица по полу умро је у 1953. години, а у 2003. години особе мушкога пола учествују са 84,62% (таб. 19).

Заразне и паразитарне болести биле су узрок смрти за 224 дјетета предшколског и школског узраста (0-14 година), односно 131 новорођенчета и одојчета, а у 2003. години за троје или 75 пута мање.

У 1953. години међу водећим узроцима смрти од заразних и паразитарних болести били су трбушни тифус, ентероколитис, дизентерија, пјегави тифус, дифтерија, шарлах, велики кашаљ и др. Тих болести у 2003. години нема међу узроцима смрти већ су то менингококна сепса, сида и заразна жутица.

2. Туберкулоза

Туберкулоза је заразна болест која у главном напада плућа, али може захватити и друге органе.

Учесталост туберкулозе мијењала се током времена, а зависила је од социјалноекономских и хигијенских услова живота и рада становништва. Захваљујући хемиотерапији, туберкулоза је од неизљечиве или тешко љечиве болести постала лако и сигурно изљечива болест. Заштитне мјере против туберкулозе у нашој републици убрзале су пад оболијевања и умирања од туберкулозе.

Подаци о морталитету од туберкулозе изгубили су ону вриједност коју су имали у процјени епидемиолошке ситуације у ранијим периодима.

У 1953. години од туберкулозе је умрло 127 лица, мушких 73 и женских 54. Стопе смртности у 1953. години биле су 36,20 за мушкарце и 24,75 за жене (таб.20).

У 2003. години дошло је до знатног пада умирања становника од туберкулозе, тако да је умрло 5 лица, од којих 4 од туберкулозе плућа и једно од осталих облика.

Табела 20.

Број умрлих од туберкулозе и сивоје морталитетна (1:100.000)
у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	9	71,90	6	91,63	3	50,25	0	-	-	-	-	-
1-4	4	8,54	2	8,32	2	6,95	1	3,13	-	-	1	6,32
5-14	5	5,57	4	8,71	1	2,28	0	-	-	-	-	-
15-24	9	10,32	4	9,19	5	11,45	0	-	-	-	-	-
25-34	25	45,00	11	46,76	14	49,95	0	-	-	-	-	-
35-44	13	14,31	6	35,35	7	31,40	0	-	-	-	-	-
45-54	18	51,60	15	91,47	3	16,23	0	-	-	-	-	-
55-64	11	40,98	5	42,00	6	39,45	1	1,75	1	3,91	-	-
65 и више	33	10,669	20	15,105	13	73,49	3	4,05	2	6,25	1	2,37
Укупно	127	30,25	73	36,20	54	24,75	5	0,81	3	0,98	3	0,63

Број умрлих у 2003. години смањено се за 25,4 пута, а стопе морталитета за 37,35 пута, код мушких 36,93 пута и женских 39,28 пута.

У 1953. години стопе умирања су више од 0-1 године, у паду су од 1-24 године, а последице у порасту у свим узрастима. У тој години од 0-18 година умрло је од туберкулозе 19 или 14,97%, од 20-64 године 75 лица или 59,06%, а са 65 и више година 33 лица или 25,97%.

У 2003. години од туберкулозе је умрло по једно лице у узрасту од 1-4 године и 55-64 године, као и 3 лица старијих од 65 и више година.

3. Неоплазме

У свијету и код нас све се више оболијева и умире од злоћудних тумора. Учесталост умирања зависи од животног доба, пола, мјеста настанка и утицаја различитих канцерогена из околине.

У нашој републици у 1953. години регистровано је 148 лица умрлих од рака, скоро подједнако мушкараца и жена. Стопа смртности износи 35,24, за мушке 34,70 и жене 35,76. Иако је оболијевање од рака слично за оба пола, смртност је већа у му-

шкараца.

У укупном броју умрлих злоћудни тумори учествују са 3,10% у 1953. години. Са порастом година живота расле су стопе умирања. Оне су најниже од 0-14 године а највеће у узрасту од 65 и више година. Распон у стопама смртности по добним групама креће се од 2,23 до 216,61 (таб.21).

У 2003. години регистровано је 951 умрлих лица од злоћудних тумора, мушких 593 и жена 374.

Злоћудни тумори учествују са 16,67% у узроцима смрти у 2003. години.

У односу на број регистрованих смрти у 1953. години повећан је број умрлих за 6,43 пута, мушкараца 8,47 пута и жена 4,80 пута. Стопе смртности у односу на 1953. годину веће су за 4,35 пута, код мушкараца 5,60 пута и жена 3,32 пута. На умрле мушкараце отпада 62,35%.

У узрасту од 0 до 4 године нема регистрованих смрти од злоћудних тумора, док од 5 до 44 године стопе смртности за свако десетљеће повећавају се за три пута, а за узраст 45 и више година стопе су у још вишем порасту и крећу се у распону од 194,27 до 685,01.

Табела 21.

Број умрлих и стопе морталитета (1:100.000) од малигних неоплазма по полу и узрасту

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
0-4	8	13,47	3	9,81	5	14,38	-	-	-	-	-	-
5-14	2	2,23	2	4,36	-	-	2	2,28	1	2,20	1	2,35
15-24	6	6,88	3	6,89	3	6,87	4	4,07	2	3,98	2	4,15
25-34	7	12,60	2	8,50	5	17,84	12	13,87	8	18,63	4	9,17
35-44	8	8,81	2	11,78	6	26,92	28	32,60	28	65,32	16	37,19
45-54	21	60,96	10	60,98	11	59,50	165	194,2	89	209,8	76	198,7
55-64	29	108,00	14	120,39	15	98,61	232	404,8	153	575,9	79	256,9
65 и више	67	216,61	34	256,78	33	186,5	508	685,0	312	675,4	196	464,7
Укупно	148	35,24	70	34,70	78	35,75	951	153,3	593	194,2	374	118,7

Стопе умирања мушкараца у узрасту од 0 до 24 године нешто су више, а знатно више у узрасту 55 и више година у односу на жене. Жене чешће умиру у узрасту од 25 до 54 године због пораста учесталости рака дојке и женских полних органа.

Табела 22.

Број умрлих и стоје морталијетиа од појединих злоћудних тумора према полу у 2003. години

Малигне неоплазме		Мушки		Женске	
		Број	МТ 1:100.000	Број	МТ 1:100.000
1	Малигне неоплазме душника, тушница и плућа	224	73,39	71	22,55
2	Малигне неоплазме дојке	5	1,64	57	18,10
3	Малигне неоплазме дебелог и завршног цријева и чмара	39	12,79	22	6,97
4	Малигне неоплазме можданих опни и мозга	24	7,86	22	6,49
5	Малигне неоплазме ларингса	32	10,48	7	2,22
6	Малигни тумори желуца	30	9,83	9	2,86
7	Малигни тумори панкреаса	25	8,19	13	4,13
8	Малигне неоплазме простате	38	12,45	-	-
9	Малигне неоплазме јетре и жучних интрахепатичних путева	18	5,90	14	4,45
10	Леукемија	10	3,28	15	4,76
11	Малигне неоплазме мокраћне бешике	12	3,93	10	3,18
12	Малигни тумори јајника	-	-	15	4,76
13	Неходгинов тумор	6	1,97	7	2,22
14	Малигни тумор језика, усне дупље и ждријела	8	2,62	3	0,95
15	Малигне неоплазме грлића материце	-	-	10	3,18
16	Малигни тумор једњака	6	1,97	1	0,32

Учесталост смрти од различитих врста тумора је различито код мушкараца и жена.

Рак бронха и плућа заузима прво мјесто како у оболијевању тако и умирању становништва од злоћудних тумора. Високо мјесто у умирању становништва заузимају злоћудни тумори можданих овојница и мозга, дојке, желуца, гркљана и простате (таб. 22).

Стопе умирања мушкараца у односу на жене више су од рака плућа, душника, простате, гркљана, желуца, једњака, дебелог и завршног цријева и чмара, а код жена превалирају рак дојке, полних органа, гуштераче, крвних ткива и ретикулоендотелног система.

4. Болести крви и крвотворних органа и неких поремећаја имуног система

Од болести крви и крвотворних органа и неких поремећаја имуног система у 1953. години умрло је осам лица, од којих 2 мушкараца и 6 жена. Умрло је по двоје у узрасту од 0 до 4 године, 35 до 39 године и од 70 до 74 године, а по једно лице у узрасту од 45 до 49 и 55 до 59 година.

У 2003. години умрло је девет лица, мушких 3 и жена 6. Од малокрвности умрло је осам лица, 2 мушка и 6 женских. По једно лице умрло је од 1 до 4 године и 55-64 године и четворо старије од 65 и више година.

Нема битнијих разлика у стопама морталитета између 1953. и 2003. године.

5. Болести жлијезда са унутрашњим лучењем, исхране и метаболизма

По југословенској класификацији група узрока смрти у 1953. години узроци смрти од болести жлијезда са унутрашњим лучењем исхране и метаболизма сврстане су у двије групе: болести ендокриних жлијезда (VI група) и поремећаји метаболизма и авитаминозе (VII група). Од болести ендокриних жлијезда регистрована је смрт једног лица мушког пола умрлог у доба одојчета.

Од болести поремећаја метаболизма и авитаминоза регистровано је 49 смрти, 26 мушкараца и 23 жена. Стопе морталитета су више у узрасту новорођенчета и одојчета, затим код лица од 1 до 4 године и старијих од 65 и више година (таб. 23).

Табела 23.

Број умрлих и стоје морталијетта (1:100.000) од болести жлијезда са унутрашњим лучењем, исхране и метаболизма у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	26	207,7	15	229,0	11	184,2	-	-	-	-	-	-
1-4	6	12,81	2	8,32	4	13,89	-	-	-	-	-	-
5-14	1	1,11	1	2,18	-	-	-	-	-	-	-	-
15-24	2	2,29	1	2,29	1	2,29	1	1,02	1	1,99	-	-
25-34	-	-	-	-	-	-	2	2,31	-	-	2	4,59
35-44	1	1,10	1	5,89	-	-	2	2,33	2	4,67	-	-
45-54	2	5,73	-	-	2	10,82	6	7,07	4	9,43	2	4,70
55-64	3	11,18	2	17,20	1	6,57	20	34,90	10	38,96	10	32,53
65 и више	8	25,86	4	30,21	4	22,61	97	130,8	37	115,6	60	142,2
Укупно	49	11,67	26	12,89	23	10,54	128	20,64	54	17,69	74	23,50

У 2003. години од болести са унутрашњим лучењем, исхране и метаболизма умрло је 131 лице, 56 мушких и 75 женских. Од тог броја од шећерне болести умрло је 128 лица, 54 мушка и 74 женска.

Шећерна болест је у сталном порасту и потпомажући је фактор за бржу појаву многих хроничних болести срца, крвних жила и бубрега.

Од других поремећаја жлијезда са унутрашњим лучењем, исхране и метаболизма умрла су 2 мушка и 1 женско лице у узрасту од 65 и више година.

Од ове групе болести у 2003. години умрло је 2,30% од укупног броја умрлих, 1,94% умрлих мушких и 3,67% умрлих жена.

Међу водећим узроцима смрти шећерна болест заузима све значајније мјесто, нарочито код старијих лица.

Код шећерне болести умрло је 5 лица у узрасту од 0 до 44 године, а од 45 и више година број умрлих се повећава и стопе морталитета се крећу од најмање 7,07 до највише 130,80. Стопе смртности мушкараца су више до 64 године, а од 65 и више су више код жена.

6. Душевни поремећаји, поремећаји понашања и болести нервног система

По дефиницији Свјетске здравствене организације ментални

поремећаји су оштећења здравља која се карактеришу промјенама у мишљењу, расположењу и понашању праћена патњом и/или оштећеним функционисањем.

Душевни поремећаји обично нијесу узрок смрти и при садашњим могућностима не могу се установити при обдукцији.

Неуролошка (нервна) обољења сачињавају различите групе обољења централног и периферног нервног система, узрокована широким лепезама посредовања промјена у имуном систему или болести проузроковане дегенерацијом и атрофијом нервног система.

У 1953. години група узрока смрти под називом нервна обољења, психички и психонеуротички поремећаји и поремећаји личности сврстани су у IX групу узрока смрти. По важећој класификацији у 2003. години ове групе болести сврстане су у душевне поремећаје и поремећаје понашања (F00-F99) и болести нервног система (G00-G99).

У 1953. години од групе нервних болести, психичких и психонеуротичних поремећаја и поремећаја личности умрло је 215 лица, мушких 97 и жена 118. Стопе морталитета у 1953. биле су 51,20, за мушкарце 48,09 и женске 54,09 (таб. 24).

Табела 24.

Број умрлих и стопе морталитета (1:100.000) од душевних поремећаја, поремећаја понашања и болести нервног система у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	10	79,88	4	61,10	6	61,10	-	-	-	-	-	-
1-4	6	12,81	3	12,48	3	12,48	1	3,13	-	-	1	6,32
5-14	3	3,34	2	4,36	1	2,28	1	1,14	1	2,21	-	-
15-24	7	8,03	3	6,89	4	9,16	-	-	-	-	-	-
25-34	6	10,80	3	12,75	3	10,70	-	-	-	-	-	-
35-44	9	9,91	7	41,24	2	8,97	2	3,49	2	4,67	-	-
45-54	20	57,33	12	73,17	8	43,27	3	3,53	1	2,36	2	4,70
55-64	35	130,40	18	154,78	17	111,7	5	8,73	5	19,56	-	-
65 и више	119	384,74	45	339,85	74	418,3	42	131,3	16	50,03	26	61,65
<i>Укупно</i>	<i>215</i>	<i>51,20</i>	<i>97</i>	<i>48,09</i>	<i>118</i>	<i>54,09</i>	<i>54</i>	<i>8,71</i>	<i>25</i>	<i>8,19</i>	<i>29</i>	<i>9,21</i>

У 2003. години од ових болести умрло је 54 лица, 25 мушких и 29 женских. Стопе смртности су 8,71, за мушке 5,87 и женске 9,21.

Стопе морталитета у 2003. години ниже су скоро 6 пута, за мушке 6,12 пута и жене 5,87 пута.

У 1953. години регистрована је смрт 41 лица у узрасту од 0-44 године, а у 2003. години само 3 лица. У узрастима 45 и више година број умрлих расте за 2 пута у сваких 10 година старости. Највећи број умрлих је у узрасту од 65 и више година старости.

У 2003. години од душевних поремећаја и поремећаја понашања умрло је 31 лице, мушких 11 и женских 19. Смрт је наступила код једног мушкарца у 55 до 54 године, а за 11 мушкараца и 19 жена у узрасту 65 и више година (таб. 25).

Табела 25.

Број умрлих од душевних поремећаја, поремећаја понашања и болести нервног система у 2003. години по полу и доби

Добна група	Душевни поремећаји и поремећаји понашања			Болести нервног система		
	Укупно	Мушки	Женске	Укупно	Мушки	Женске
Испод 1	-	-	-	-	-	-
1-4	-	-	-	1	-	1
5-14	-	-	-	1	1	-
15-24	-	-	-	-	-	-
25-34	-	-	-	-	-	-
35-44	-	-	-	2	2	-
45-54	-	-	-	3	1	2
55-64	1	1	-	4	4	-
65 и више	30	11	19	12	5	7
<i>Укупно</i>	31	12	19	23	13	10

Од менталних поремећаја и поремећаја због употребе дроге умрле су двије женске особе старије од 65 година.

7. Болести система крвојока

У 1953. години болести система крвотока су класификоване у двије групе узрока смрти и то: хронична реуматичка обољења срца (група XII) и нереуматичка обољења срца и васкуларног

система (XIII група). Од ових узрока смрти умрла су 246 лица и то од хроничних реуматичких обољења срца 51 и нереуматичких обољења срца и обољења васкуларног система 330 лица или 6,47 пута више умрлих (таб. 26).

Од хроничних реуматичких обољења срца подједнако су умирала лица оба пола док је од нереуматичких обољења срца и васкуларног система умрло 1,38 пута више жена.

Стопе морталитета код оба пола су високе у првој години живота, затим су у паду до 44 године живота, а у наредним годинама у порасту. У групи од 0 до 14 година умрло је 5,77%, од 15 до 64 године 113 или 29,66%, а у 65 и више 64,57%.

У 2003. години болести система крвотока су први узрок смрти и значајно су испред свих осталих узрока смрти. Од болести система крвотока у 2003. години умрло је 2.873 лица, мушких 1.354 или 47,13% и жена 1519 или 52,87%. У укупном броју узрока смрти болести система крвотока учествују са 50,37%, код мушкараца 44,67% и жена 54,07%.

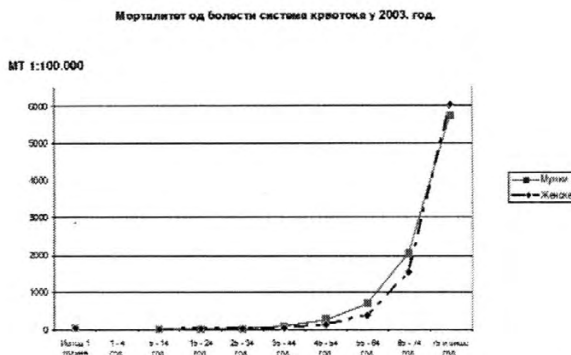
Стопе морталитета су 463,28, за мушке 443,61 и женске 482,35 или 1,09 пута више од стопа мушкараца (таб. 26, граф. 6).

Табела 26.

Број умрлих и стопе морталитета (1:100.000) од болести система крвотока у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	11	87,84	5	76,36	6	100,5	3	39,01	2	50,45	1	30,52
1-4	2	4,27	1	4,16	1	3,47	-	-	-	-	-	-
5-14	9	10,03	4	4,66	5	11,38	1	1,13	-	-	1	2,35
15-24	6	6,87	1	2,30	5	11,44	10	10,17	5	9,96	5	10,38
25-34	11	19,80	3	12,75	8	28,54	15	17,34	9	20,96	6	13,76
35-44	20	22,02	6	35,35	14	62,81	62	72,19	43	100,3	19	44,16
45-54	25	71,66	13	79,27	12	64,91	161	189,5	108	254,6	53	124,63
55-64	51	190,01	23	197,78	28	184,0	301	525,2	183	688,9	118	383,87
65 и више	246	795,34	107	808,09	139	785,8	2320	3128	1004	3139	1316	3120,25
Укупно	381	90,74	163	80,81	218	99,93	2.873	463,2	1.354	443,6	1.519	482,35

Графикон б.
Морталитет сированника Црне Горе од болести система крвотока у 2003. години

У процјени морталитета од болести система крвотока значајан је удио појединих болести.

У Црној Гори дошло је до значајног пада морталитета од акутне реуматске грознице и хроничних реуматичких обољења срца, док је нагло порастао морталитет од исхемијске болести и других болести срца (таб. 27).

Табела 27.

Број умрлих и сивоје морталитетна (1:100.000) од појединих болести система крвотока (100-199) у Црној Гори у 2003. години

Узроци смрти	Свега		Мушки		Женске	
	Број	МТ 1:100.000	Број	МТ 1:100.000	Број	МТ 1:100.000
Исхемична болест срца (I 20-I 25)	429	69,18	244	79,94	185	58,74
Болест повишеног крвног притиска (I 10-I 15)	4	0,64	2	0,66	2	0,64
Друге болести срца (I 26-I 51)	1.709	275,58	786	257,51	923	293,09
Болести крвних судовамозга (I 60-I 69)	687	110,78	294	96,32	393	124,79
Масно закречење крвних судова (I 70)	3	0,48	2	0,66	1	0,32
Друге болести крвотока (I 71-I 99)	31	4,99	20	6,55	11	3,49
Акутна реуматска грозница хронична реуматична обољења срца (I 00-I 09)	10	1,61	6	1,96	4	1,27
Укупно	2.873	463,28	1.354	443,60	1.519	482,34

Исхемијска болест срца сама учествује са 7,52% у укупној структури узрока смрти. Морталитет мушких је виши за 1,36 пута од исхемијске болести срца, а код жена је виши од других болести срца за 1,14 пута и код болести крвних судова мозга за 1,30 пута.

Број умрлих од болести система крвотока стално расте од 35 и више година, па су од тих година стопе смртности за два до три пута више, а драматични пораст умирања настаје од 65 и више година.

Од болести система крвотока умрло је 4 лица у узрасту од 0 до 14 година, 549 у узрасту од 15 до 64 године и 2320 у узрасту од 65 и више година или 80,75% од укупног броја умрлих овог система.

8. Болести система за дисање

Болести система за дисање у оболијевању становништва заузимају једно од првих мјеста и држе високо мјесто на ранг листи најчешћих узрока смрти.

Специфични морталитет од болести система за дисање у 1953. и 2003. години је различит. По броју умрлих болести система за дисање у 1953. години заузимају треће мјесто са 982 умрла лица или 20,57%, а у 2003. години са 274 умрла лица или 4,80% заузимају четврто мјесто. Стопе смртности од болести система за дисање у 2003. години је смањена за 4,81 пута, код мушкараца 4,47 а жена 5,17 пута (таб.28).

У 1953. години умрло је 419 мушких и 473 женска лица. Стопе морталитета су 212,45, за мушке 207,72 и жене 216,82 или 1,04 пута веће.

У узрасту испод једне године умрло је 332 лица или 37,22% од укупног броја умрлих од болести система за дисање. Стопа смртности је висока у добној групи од 1 до 4 године, а затим пада до 64 године, да би порасла у узрасту 65 и више година на 1063,69. Висина стопа смртности је слична међу половима, са нешто вишом стопом смртности у појединим добним групама, било код лица мушког или женског пола.

Табела 28.

Број умрлих и стоје морталићетта (1:100.000) болестии систиема за дисање у Црној Гори у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	332	2652	168	2565	163	2747	1	13	1	25,22	-	-
1-4	90	192	47	195,5	43	149,3	-	-	-	-	-	-
5-14	11	12,25	7	15,25	4	9,10	-	-	-	-	-	-
15-24	16	18,34	8	18,37	8	18,31	1	1,02	-	-	1	2,08
25-34	14	25,20	3	12,75	11	39,25	-	-	-	-	-	-
35-44	10	11,01	4	23,57	6	26,92	3	3,49	2	4,67	1	2,33
45-54	29	83,13	12	73,18	17	91,96	21	24,73	16	37,73	5	11,76
55-64	61	227,2	33	283,7	28	184,0	40	69,80	24	93,88	16	52,05
65 и више	329	1063	137	1034	192	1085	208	280,4	99	309,5	109	258,4
Укупно	892	212,45	419	207,7	473	216,8	274	44,18	142	46,52	132	41,92

У 2003. години умрло је 142 мушка и 132 женска лица од болести система за дисање. Стопа смртности је нешто виша за мушкарце него жене (таб. 28).

У статистичкој обради приказане су стопе умрлих од четири групе болести узрока смрти система за дисање (таб.29).

Табела 29.

Број умрлих и стоје морталићетта (1:100.000) од појединих болестии систиема за дисање у 2003. години

Узрок смрти	Укупно		Мушки		Женске	
	број	стопа	број	стопа	број	стопа
Пнеумоније	34	5,48	-	-	2	0,63
Акутне инфекције доњих дисајних путева	2	0,32	-	-	2	0,63
Хроничне болести доњих дисајних путева	1	0,16	1	0,32	-	-
Друге болести дисајних органа	237	38,22	123	40,30	114	36,20

Због успјешног лијечења смањен је број умрлих од пнеумонија и других акутних инфекција доњих дисајних путева, као и хроничних болести доњих дисајних путева. На ове три групе отпада 13,50% узрока смрти од болести система дисања, а у укупној структури смрти учествују са 0,65%.

Друге болести дисајних органа учествују са 86,50% у узроцима смрти од болести система за дисање.

9. Болести система за варење

Болести система за варење заузимају у свијету и код нас значајно мјесто у оболијевању и умирању, трајној и привременој неспособности као и у трошковима лијечења.

Болести система за варење у 1953. години заузимају пето мјесто са 281 умрла лица или 5,89% од укупног броја умрлих, а у 2003. години шесто мјесто са 138 умрлих или 2,42% од укупног броја умрлих (таб. 30).

Стопе морталитета су у 1953. години 66,92 а у 2003. години 22,25 или мање за 3 пута.

Табела 30.

Број умрлих и стопе морталитета (1.100.000) од болести система за варење у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	113	902,7	59	224,6	54	904,5	-	-	-	-	-	-
1-4	35	74,69	22	91,53	13	45,15	-	-	-	-	-	-
5-14	3	3,34	2	4,36	1	2,28	1	1,14	1	2,21	-	-
15-24	6	6,88	1	2,30	5	11,44	2	2,03	1	1,99	1	2,08
25-34	4	7,20	2	8,50	2	7,14	1	1,16	-	-	1	2,29
35-44	8	8,81	4	23,56	4	17,95	7	8,15	4	9,33	3	6,97
45-54	21	60,20	7	85,37	7	37,87	21	24,72	17	40,08	4	9,41
55-64	29	108,05	9	171,98	9	59,17	22	38,39	16	62,59	6	19,52
65 и више	62	200,45	31	234,12	31	175,2	84	113,2	39	121,9	45	106,7
Укупно	281	66,92	126	76,84	126	57,76	138	22,25	78	25,55	60	19,05

У 1953. години умрло је 155 мушких и 126 женских лица. Стопе морталитета мушкараца су више за 1,33 пута од стопа за жене.

Стопе смртности су више у узрасту од 0 до 4 године, затим су ниже од 5 до 44 године старости, а за старије од 45 година старости расту за 2 пута. Стопе смртности мушкараца су ниже у доба новорођенчета о одојчета као и у узрасту од 15 до 24 године, а у свим осталим добним групама су више.

Број умрлих у 2003. години у односу на 1953. је мањи за 2,04 пута. Стопе смртности мушкараца су ниже за 2,62 пута и жена за три пута, као и ниже у свим добним групама у односу на 1953. годину, с тим што у узрасту од 0 до 4 године нема умрлих.

Од болести система за варење у узроцима смрти чир на желуцу и дванаестопалачном цријеву, као и болести јетре су учесталији код мушкараца, док су друге болести система за варење учесталије код жена у узроцима смрти (таб. 31).

Табела 31.

Број умрлих и стоје морталитетна (1:100.000) од појединих болести система за варење у 2003. години

Узрок смрти	Укупно		Мушки		Женске	
	број	стопа	број	стопа	број	стопа
Чир желуца и дванаестопалачног цријева	15	2,42	10	3,28	5	1,59
Болести јетре	57	9,19	43	14,09	14	4,45
Друге болести органа за варење	66	10,64	25	8,19	41	13,02

10. Болести коже и пошкожног ткива

Од болести коже и поткожног ткива у 2003. години умрло је 3 лица, једно мушко и два женска. Обољели мушкарац је умро у добној групи од 35 до 44, а женске од 25 до 34 и 45 до 54 године.

У 1953. години нема регистрованих умрлих од болести коже и поткожног ткива.

11. Болести мишићно-кошћано̄ сисћема и везивно̄ тћкива

Болести мишићног кошћаног сисћема и везивног тћкива су честе код свих добних група, доводе до неспособности и инвалидности, слабе квалитет живота и смањују вриједности преосталих година живота. Због лијечења и привремене и сталне радне неспособности, од ових болести велики су економски трошкови и спадају у сам врх у односу на остале болести. Оне су рјеђе узрок смрти становништва.

У 1953. години умрли од ових болести су класификовани у XXI групи узрока смрти: обољења костију и органа за кретање. У тој години умрло је од ових болести 28 лица, 13 мушких и 15 женских. Стопе смртности су 6,67, за мушке 7,44 и женске 6,88.

У узрасту од 0 до 9 година умрла су 4 лица, од 35 до 64 године 4 лица и 18 у узрасту од 65 и више година. У односу на пол особе женског пола умирале су у старијим годинама и то по једна у 55-54, 60-64, а 13 од 65 и више година.

У 2003. години од ових болести умрла су 3 мушкарца у узрасту од 55 и више година.

12. Болести мокраћно-ћолно̄ сисћема

Болести мокраћно-ћолног сисћема у 1953. години са учешћем од 1,45% у укупним узроцима смрти заузимају дванаесто мјесто ранг лествице узрока смрти, а у 2003. години са учешћем од 1,49% заузимају девето мјесто на ранг листи.

Дијагноза ових болести је отежана јер често теку без симптома, па ваљана дијагностика зависи од додатних лабораторијских и рентгенолошких испитивања.

У 1953. години стопе смртности износе 16,43, за мушке 19,83 и женске 13,29. Стопе морталитета мушкараца су више 1,61 пута. У добној групи од 0 до 64 године умрла су 29 лица или 42,03%, а са 65 и више година 40 лица или 57,97%. У свим добним групама више су стопе смртности код мушкараца осим што су у добној групи 34 до 44 године мање за 1,52 пута (таб.32).

Табела 32.

Број умрлих и стоје морталитетна (1:100.000) од болести мокраћног система у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	4	31,95	3	45,82	1	16,75	1	13,00	1	25,23	-	-
1-4	2	4,27	1	4,16	1	3,47	-	-	-	-	-	-
5-14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15-24	1	1,15	-	-	1	2,29	-	-	-	-	-	-
25-34	3	5,40	2	8,50	1	3,57	2	2,31	2	4,66	-	-
35-44	3	3,30	1	5,89	2	8,97	3	3,49	1	2,33	2	4,65
45-54	7	20,06	4	24,39	3	16,23	10	11,76	5	11,79	5	11,75
55-64	9	33,53	4	34,40	5	32,87	10	17,45	7	27,38	3	9,76
65 и више	40	129,32	25	188,81	15	84,80	59	79,56	30	93,79	29	68,76
Укупно	59	16,43	40	19,83	29	14,29	85	13,71	46	15,07	39	12,38

У 2003. години стопе морталитета су 13,71, мушких 15,07 и женских 12,38. У односу на 1953. годину стопе смртности у 2003. години су ниже за мушкарце 1,32 пута и жене 1,07 пута (таб.32).

У 2003. години дошло је до знатног пада броја умрлих, нарочито у узрасту од 0 до 34 године, а и у осталим добним групама.

У 2003. години од болести гломерула и визивноцијевног ткива бубрега умро је један мушкарац у узрасту од 75 и више година, а од других болести полно-мокраћног система умрло је 45 мушких и 39 женских.

13. Трудноћа, рађање и бабиње

Смртоност жена за вријеме благословеног стања, рађања и бабиња је важан индикативни показатељ друштвено економских прилика и стања здравља женске популације, нивоа здравствене заштите и утицаја фактора околине.

Побољшање социјално-економских прилика и положаја жене у животу и раду становништва, висок ниво остваривања здравствене заштите и приступачности здравствене службе, а

поготово приоритетни развој здравствене и социјалне службе за заштиту здравља жена, мајки и дјеце, адекватно праћење трудноће и рађање уз стручну помоћ су чиниоци који су битно допринијели да је стопа смртности трудница, породиља и бабиња у нашој републици ниска и на нивоу најразвијенијих земаља у свијету. У 2003. години није било смрти мајки због компликација трудноће, порођаја и бабиња.

Табела 33.
Број и стоје смртности породиља од компликације
трудноће, порођаја и бабиња

Добне групе	Умрле породиље		
	Број	%	Стопе на 100.000 жена
15-19	1	2,70	4,32
20-24	5	13,52	24,36
25-29	10	27,03	59,39
30-34	5	13,52	44,68
35-39	5	13,52	56,45
40-44	6	16,21	48,47
45-49	3	8,10	32,92
50 и више	2	5,40	4,73
Укупно	37	100,00	31,82

У неповољним приликама какве су биле у 1953. години умрло је 37 породиља због компликација трудноће, порођаја и бабиња (таб. 33).

Стопе матерналне смртности су високе и износиле су 2,66 на 1000 порођаја.

Процентуална заступљеност умрлих због компликација трудноће, порођаја и бабиња је највећа у добној групи од 20 до 29. Стопе умирања у женској популацији старијих од 15 година због компликација трудноће, порођаја и бабиња износе 31,82 на 100.000 жена тог узраста. Стопе смртности расту од 20 до 49 године живота.

14. Стања настала у порођајном периоду

У ову групу узрока смрти укључују се стања настала у порођајном периоду ако смрт или болест наступи касније.

На појаву ових узрока смрти утичу пренатална стања трудница и плода, као и околности које прате порођај.

Од болести стања насталих у порођајном периоду умрло је 61 новорођенче, 31 мушких и 30 женских. Стопа морталитета износи 7,24 на 1.000 живорођених.

У 2003. години у Црној Гори, као и у развијеном свијету период од 0 до 6 дана у животу новорођенчета је најугроженији. У том периоду умрло је 37 новорођенчади или 60,65% умрлих од стања насталих у порођајном периоду, што је 40,22% од укупног броја умрлих испод једне године живота (таб. 34).

Најчешћа умирања новорођене дјеце догађала су се у првом и другом дану живота. У овом периоду новорођенчад умиру због незрелости, порођајних повреда, аноксичних и хипоксичних стања и конгениталних аномалија.

Табела 34.

Умрла новорођена дјеца у 2003. години од неких стања у порођајном периоду према времену настајања смрти

Час, дан и мјесец смрти	Умрла новорођенчад			
	Укупно		Број	
	Број	Постотак - %	Мушки	Женске
До 24 часа	2	3,28	2	-
Први дан	14	22,95	5	9
Други дан	13	21,31	6	7
Трећи дан	2	3,28	2	
Четврти дан	3	4,92	2	1
Пети дан	2	3,28	2	
Шести дан	1	1,64	1	
<i>од 0 до 6 дана</i>	37	60,66	20	17
7 дан - 27 дан	14	22,95	7	7
28 дан - 2 мјесеца	3	4,92	2	1
2 мјесеца - 11 мјесеци	7	11,47	2	5
<i>Свеукупно</i>	61	100,00	31	30

У каснијем периоду, од 7 до 27 дана број умрле новорођенчади је релативно велик, док у наредним мјесецима број умрлих брзо опада.

Главни узроци смрти су настали због синдрома новорођенчетовог удисања страних супстанција (меконијума, амнијомске течности и слузи, удисања крви и крварења у плућима). Од тих стања умрло је 24 новорођена дјетета, 15 мушких и 9 женских.

По учесталости као други узрок смрти су стања настала због угушења новорођенчади узрокованих недостатком кисеоника. Од угушења су умрла 23 новорођенчета.

Од крварења, болести крви плода и новорођенчета умрло је 4 новорођених, од септикемије 4, и пет новорођенчади од болести срца и крвотока у порођајном периоду и урођених малформација изазваних вирусима, бактеријама и паразитима.

15. Урођене аномалије, деформације и хромозомске абериације

Генетске абнормалности могу бити узроци оштећења здравља нарочито у новорођенчади и одојчади. Отприлике, 1% новорођене дјеце има хередитарне малформације, а око 0,5% има природне грешке метаболизма.

У 1953. години ове болести су дате под групним називом урођене малформације (XXII група). У тој години, од ове групе болести умрло је 10 лица, 4 мушка и 6 женских. Ова лица су умрла испод једне године старости.

У 2003. години од урођених аномалија, деформација и хромозонских абериација умрла су 18 лица, по деветоро из оба пола. Стопе смртности су незнатно више у 2003. години.

Од ових болести и стања у првој години живота умрло је 15 лица или 83,33%, као и по једно лице у добним групама од 1 до 4, 15 до 24 и 65 до 74 године.

16. Симијптоми, знаци, ненормални клинички и лабораторијски налази, неклассификовани на другом мјесцу

По Југословенској класификацији ова група узрока смрти дата је под називом симптоми, недовољно дефинисана стања и сенилност (XXIV група).

Ова група узрока смрти заузима неоправдано високо мјесто на ранг-листи регистрованих узрока смрти становника Црне Горе.

У 1953. години заузима прво мјесто са учешћем 24,57% у укупним групама узрока смрти, а у 2003. години треће мјесто са учешћем 14,67%. Број умрлих од узрока у овој групи у 2003. години је мањи за 1,40 пута, мушких 1,35 и жена 1,44 пута у односу на 1953 годину (таб. 35).

Стопе смртности у 2003 години ниже су за мушкарце за 2,05 пута и жене 2,08 пута.

У 1953. години стопе смртности од ових узрока су високе у оба пола у добној групи од 0 до 4 године, затим опадају од 5 до 44 године, да би од 45 и више година нагло расле и чак екстремно код умрлих лица старијих од 65 година.

Стопе смртности су ниже у 2003. години нарочито у узрасту од 0 до 14 година.

Табела 35.

Број умрлих и стоје морталиитета (1:100.000) од симптома, знака, ненормалних клиничких и лабораторијских налаза не-класификованих на другом мјесцу према полу и добу у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	18	143,79	13	198,5	5	83,86	9	117,0	6	151,3	3	91,57
1-4	97	207,01	54	224,6	43	149,3	2	6,25	2	12,05	-	-
5-14	19	21,16	8	17,42	11	25,03	2	2,27	-	-	2	4,71
15-24	23	26,36	12	27,56	11	25,18	20	20,33	15	29,89	5	10,38
25-34	20	36,01	5	21,25	15	33,52	21	24,27	11	25,66	10	22,94
35-44	24	26,42	11	64,81	13	58,32	22	25,61	16	37,33	6	13,94
45-54	45	128,99	23	140,2	22	119,0	46	54,16	35	82,53	11	25,86
55-64	104	387,48	52	447,1	52	341,8	86	150,0	51	191,9	35	113,8
65 и више	823	2660	334	2522	489	2764	629	848,1	243	759,7	386	915,2
<i>Укупно</i>	<i>1.173</i>	<i>279,37</i>	<i>512</i>	<i>253,8</i>	<i>661</i>	<i>302,9</i>	<i>837</i>	<i>134,9</i>	<i>379</i>	<i>124,1</i>	<i>458</i>	<i>145,4</i>

17. Повреде, тровања и посљедице дјеловања спољних фактора

Повреде могу бити ненамјерне и намјерне (насилне).

У ненамјерне повреде спадају саобраћајне, повреде настале од падова, тровања, пожара, утопљавања и др. Намјерне (насилне) повреде су оне које су усмјерене према себи, према другоме у породици, заједници или према друштву у цјелини.

Међу ненамјерним повредама саобраћајни удеси су најчешћи узрок смрти, док су друге ненамјерне повреде три до четири пута мање учестале.

Узроци смрти су учесталији због намјерних повреда у односу на ненамјерне.

Ова група узрока смрти у 1953. години класификована је под називом: несрећни случајеви, тровања и насиља (XXV група), а у 2003. години под називом: повреде, тровања и посљедице дјеловања спољних фактора.

У 1953. години због несрећних случајева, тровања и насиља умрло је 244 лица, мушких 164 и жена 80. Стопе смртности за мушке су 81,30 и жене 36,67. Стопе смртности жена од ових узрока су за 1,59 пута мање (таб. 36).

Од ове групе болести смрт се догађала у свим добним групама са нижим или вишим колебањима. У свим добним групама стопе смртности су више за мушкарце него жене осим у узрасту испод једне године живота. Стопе смртности жена по добним групама су ниже за 2-3 пута.

У 2003. години од повреда, тровања и посљедица дјеловања спољних фактора умрло је 233 лица, 161 мушких и 72 женска. Стопе смртности су 35,37, за мушке 52,75 и жене 22,86.

У 2003. години број умрлих мушкараца је већи 2,24 пута, а стопе смртности за 2,31 пута него у жена.

Табела 36.

Број умрлих и стоје морталитетна (1:100.000) од повреда, шровања и посљедица дјеловања спољних фактора према полу и добу у 1953. и 2003. години

Добне групе	1953.						2003.					
	Укупно		Мушки		Женске		Укупно		Мушки		Женске	
	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ	број	МТ
Испод 1	8	63,91	2	30,54	6	100,5	-	-	-	-	-	-
1-4	23	49,09	13	54,09	10	34,73	2	6,25	2	12,05	-	-
5-14	32	35,65	22	47,91	10	22,75	2	2,28	-	-	2	4,71
15-24	56	64,19	43	98,74	13	29,75	16	16,27	10	19,93	6	12,46
25-34	28	50,40	23	97,77	5	17,84	30	34,86	25	58,26	5	11,47
35-44	30	33,03	20	117,84	10	44,86	36	41,92	27	62,99	9	20,92
45-54	19	54,46	13	79,27	6	32,46	49	57,69	33	77,82	16	37,63
55-64	18	67,06	9	77,39	9	59,17	35	61,09	28	109,1	7	22,77
65 и више	30	96,99	19	143,4	11	62,19	63	84,95	36	112,5	27	64,02
Укупно	244	58,11	164	81,30	80	36,67	233	37,57	161	52,75	72	22,86

У свим добним групама осим у добној групи од 5 до 14 година, стопе морталитета мушкараца су веће у распону од 1,60 до 5,08 пута. У 2003. години значајно је мањи број умрлих од 0 до 14 године.

Од укупног броја умрлих од ове групе узрока у 1953. години умрло је 85% због несрећних случајева, 12,30% због убистава и 18,85% због самоубистава (Таб.37).

Табела 37.

Насилне смрти сјановника Црне Горе у 1953. према полу

Пол	Несрећни случајеви		Убиства		Самоубиства		Укупно	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Мушки	123	73,21	23	76,66	18	39,13	164	67,21
Женски	45	26,79	7	23,34	28	60,87	80	32,79
Укупно	168	100,00	30	100,00	46	100,00	244	100,00

Узроци смрти због несрећних случајева и убиства учесталији су код мушкараца, док су самоубиства учесталија код жена.

Несрећни случајеви су заступљени у свим добним групама оба пола, само са већим учешћем код мушкараца.

Убиства нема код мушкараца од 0 до 4 године, а у осталим годинама има, док су убиства код женских била од 0 до 4 године и од 20 и више година (таб.38).

Самоубиства у оба пола су се догађала у узрасту 15 и више година живота.

Табела 38.

Насилне смрти становника Црне Горе у 1953. према добу и полу

Добне групе	Несрећни случајеви		Убиства		Самоубиства	
	Мушки	Женске	Мушки	Женске	Мушки	Женске
0-4 године	15	14		2		
5-9 год.	7	3	2			
10-14 год.	10	7	3			
15-19 год.	19	4	1		2	4
20-49 год.	49	8	14	3	9	10
50 и више год.	22	9	2	2	7	14
Непознато	1		1			
<i>Укупно</i>	<i>123</i>	<i>31</i>	<i>23</i>	<i>7</i>	<i>18</i>	<i>28</i>

У 2003. години у структури узрока смрти од повреда, тровања и последица дјеловања спољних фактора превалирају смрти од самоповреда (самоубиства) и саобраћајних повреда, док су смрти због осталих узрока ове групе мање учестали (таб. 39).

Табела 39.

Умрли од врсте повреда, тровања и последица дјеловања спољних фактора у Црној Гори у 2003. години

Насилна смрт	Укупно		Мушки		Женске	
	број	стопа	број	стопа	број	стопа
Саобраћајне повреде	63	10,16	50	16,38	13	4,13
Падови	4	0,65	3	0,98	1	0,32
Излагање диму, ватри и пламену	6	0,97	3	0,98	3	0,63
Случајно тровање отровним супстанцијама	3	0,65	1	0,33	2	0,63
Самоповреде (самоубиства)	131	21,12	84	27,52	47	14,93
Насиља (убиства)	15	2,42	13	4,26	2	0,63
Сви остали спољни узроци	11	1,77	7	3,60	4	1,27
<i>Укупно спољни узроци насилне смрти</i>	<i>233</i>	<i>37,57</i>	<i>161</i>	<i>52,75</i>	<i>72</i>	<i>22,86</i>

У 2003. години од повреда главе, врата, грудног коша и трбуха умрло је 14,51%, од опекотина или промрзлина 1,13%, тровања 1,29%, док је од других повреда умрло 20,64%.

У граду је умрло 153 лица или 65,66% од ових узрока, а у осталим насељима 80 или 34,34% (таб.40).

Табела 40.

Број умрлих од повреда шровања и посљедица дјеловања сиолних фактора у 2003. години

Тип насеља	Укупно		Мушки		Женске	
	број	стопа	број	стопа	број	стопа
Град	153	39,86	106	58,86	47	23,81
Остала насеља	80	33,85	55	46,30	25	21,27

Стопе смртности у граду су више за 1,18 пута, код мушкараца 1,23 и жена 1,12 пута у односу на остала насеља.

ДИСКУСИЈА

Пријава смрти и утврђивање узрока смрти су законска обавеза. И поред законске обавезе поуздане и квалитетне регистрације у Црној Гори нема у мјери очекиване обухватности, тачности и квалитета у односу колике су реалне могућности појединца, друштва и одговарајућих служби.

У прописаним обрасцима, потврде о смрти и љекарском извјештају о узроцима смрти има обиље података по полу, добу, брачном стању, занимању, школској спреми и образовању, националности, лијечењу, мјесту и години смрти и узроку смрти. Ови подаци су основа за оцјену тренда умирања и дијелом процјене здравственог стања становништва.

Вриједност ових података мјери се нивоом обухвата квалитета персоналних карактеристика умрлих и поузданости и ваљаности љекарског утврђивања узрока смрти.

Промјене података у бројиоцу и имениоцу утичу на промјену стопа смртности. Постоје многи разлози који су одговорни у промјени морталитетног тренда. Обично се дијеле на вјештачке и стварне (реалне) разлоге.

Од вјештачких разлога за промјену морталитетног тренда од

значаја су погрешке у бројиоцу настале због промјена у препознавању болести и дијагностици, промјена у правилима и процедурама класификације узрока смрти, промјена у класификацији и кодирању узрока смрти, као и промјена у тачном извјештавању о годинама старости у којима се смрт десила.

У вјештачке разлоге спадају погрешке у имениоцу настале због погрешака у попису становништва, затим класификовања по демографским карактеристикама и разликама у броју популације у ризику.

Развој и примјене научних сазнања уз коришћење техничко-технолошких могућности и поступака са дијагностичком и лабораторијском апаратуром довео је до тачнијег одређења етиолошке дијагностике и већим дијелом приближио жељеним нивоима остварења могућности за постављање ране дијагнозе и предузимање неопходног брзог лијечења. Користећи се бројних сазнањима медицинских, биолошких и других наука, мјерама унапређења здравља и спречавања и сузбијања болести данас са успјехом продужавамо године живота и додајемо живот годинама, а тиме спречавамо и сузбијамо пријевремено умирање.

Многи проблеми везани су за квалитет података љекарског извјештаја о узроку смрти. Љекари обично узрок смрти одређују клинички, рјеђе аутопсијом.

На основу најновијих научних сазнања Свјетска здравствена организација стално улаже напоре да у право вријеме сачини и донесе класификацију болести и узрока смрти. Резултат тога рада је међународна класификација болести – са извршеним 10 ревизија од почетка до данас.

Примјена међународне класификације болести омогућава систематско праћење, анализу, тумачење и поређење прикупљених података о оболијевању и умирању становништва на регионалном, државном и интернационалном нивоу и за различити период.

Свака ревизија Међународне класификације болести доводи до промјена у узроцима смрти. Те промјене могу се извршити на више начина као, на примјер, да ли је пораст умирања од једног узрока смрти праћен наглим падом од другог узрока.

Промјене референтног становништва, односно становништва у ризику морају се стално и помно пратити и на објективни начин кориговати.

Стварни (реални) разлози у промјени тренда морталитета

везани су са промјенама у годинама старости становништва, промјенама у очекиваном трајању живота, као и промјенама у инциденцији болести насталих због генетских фактора и фактора животне средине.

Посебни значај попримају фактори ризика везани за индивидуално понашање и стил живота у вези са исхраном, употребом алкохола, пушењем, дрогом, сједећим начином живота и др.

Сталне и полагане промјене смртности, у уским распонима стопа смртности као и настале промјене у узроцима смрти становника Црне Горе од 1953. до 2003. године резултат су свеобухватног напретка и примјене научних достигнућа, економског напретка, побољшање социо-економских услова, образовања и културног нивоа становништва, боље здравствене заштите као и промјена у начину живота и рада становништва.

ЛИТЕРАТУРА

1. Pressat, R.: L'Analyse démographique, méthodes, resultats, application, ed. Presses Universitaires de France, Paris, 1981.
2. Брезник Д.: *Демографија, анализа, методи и модели*, изд. Институт друштвених наука, Београд, 1977.
3. Wertheimer- Балетић А.: *Демографија, сџановнишћиво и економски развџићак*, изд. Информатор, Загреб, 1982.
4. Organisation mondiale de la santé: Rapport de la Commision OMS Santé et Environnement, Geneve, 1992.
5. Organisation mondiale de la santé: Rapport sur la santé dans le monde 2000. Pour un systeme de la santé plus performant, Geneve, 2000.
6. Међународна класификација болести МКБ-10, 10 ревизија, књига 1, изд. Савремена администрација, Београд, 1996.
7. Међународна класификација болести МКБ-10, 10 ревизија, књига 2, изд. Савремена администрација, Београд, 1996.
8. ФНРЈ - Савезни завод за статистику: *Вишћална сџановнишћика за 1953*, Београд, 1956.
9. ФНРЈ - Савезни завод за статистику: *Поћис сџановнишћива 1953, Вишћална и ећничка обџежја, коначни резулћайћи за ФНРЈ и народне рећублике*, књига I, Београд, 1959.
10. Република Црна Гора- Завод за статистику: *Поћис сџановнишћива, домаћинсћива и сџанова у 2003: Сџановнишћиво, национална или ећничка ћрићадносћи, ћодаши о насељима и оћишћинама*, књига 1, Подгорица, септембар, 2004.
11. Република Црна Гора - Завод за статистику: *Поћис сџановнишћива, домаћинсћива и сџанова у 2003: Становнишћтво, пол и старост, подаци по насељима и опшћинама*, књига 2, Подгорица, октобар, 2004.
12. Република Црна Гора - Завод за статистику: *Поћис сџановнишћива, домаћинсћива и сџанова у 2003: Сџановнишћиво, вјероисћовијесћи, маћерњи језик и национална или ећничка ћрићадносћи ћрема сћаросћи и ћолу, ћодаши ћо оћишћинама*, књига 3, Подгорица, новембар, 2004.
13. Република Црна Гора - Завод за статистику: *Сџановнишћички ћодишћак 2004*, Подгорица, децембар, 2004.
14. Република Црна Гора - Завод за статистику: *Нећубликовани ћодаши о смрћносћи сџановнишћива Репћублике Црне Горе за 2003. ћодину*
15. Институт за здравље Црне Горе: *Сџановнишћички ћодишћак 2002. о здрављу сџановнишћива и здравсћивеној зашћишћи у рећублици Црној*

Гори, Подгорица, 2004.

16. Радовић Љ.: *Смртност сибановништва Црне Горе 1878-1978*, изд. Економски факултет, ИДЕИ, Цетиње, 1984.

17. Lilienfeld DE, Stolley PD: *Foundation of epidemiology*, third ed, Oxford University Press, New York, 1994.

18. Фестић С.: *Сибановништво и природна околина*, изд. Принт М, Сарајево, 1999.

Novica VUJOŠEVIĆ

MORTALITY AND CAUSES OF DEATHS
POPULATION IN MONTENEGRO ACCORDING TO CEN-
SUS 1953. AN 2003.

Summary

Since 1953 until now, the demographic situation has changed continuously. The intensity of change in births, deaths, migration and natural grow increases and intensifies from one to another decade.

Social economics and historical frame in which demographic process developed characterizes: lower grow of population, less number of births, more number of deaths, more elderly persons and realistic view of depopulation in the future.

The changes in mortality of population by sex, age, infant and maternal mortality and causes of deaths are very close with demographic occurrence in most developed countries.

From 1953 to 2003, under influence of social economic, biological and environmental factors, style of life and achieved level of health protection, very important changes have occurred in health condition of population and causes of deaths.

In the structure of very known causes of deaths in 1953, leading causes of deaths are: diseases of respiratory system, diseases of infant, rheumatic diseases of heart and vascular system, diseases of digestive system, infectious and parasitical diseases, injuries and consequences of external factors.

Leading causes of deaths in 2003 are: diseases of circulatory system, tumors, diseases of respiratory system, injuries and diseases of digestive system.

Symptoms, non sufficient condition and senility in deaths structure takes unreasonable high place, and took part of 24,57% in 1953 and 14,67% in 2003.

Using the modern medicine and technological improvement in daily medicine practices, in the aim of protection and control of diseases, with early diagnoses and fast treatments the large number of death would be controlled or postponed for later period.

